

New Day in Medicine
Новый День в Медицине

NDM

TIBBIYOTDA YANGI KUN

Ilmiy referativ, marifiy-ma'naviy jurnal

AVICENNA-MED.UZ

ISSN 2181-712X.
EiSSN 2181-2187

9 (71) 2024

**Сопредседатели редакционной
коллегии:**

**Ш. Ж. ТЕШАЕВ,
А. Ш. РЕВИШВИЛИ**

Ред. коллегия:

М.И. АБДУЛЛАЕВ
А.А. АБДУМАЖИДОВ
Р.Б. АБДУЛЛАЕВ
Л.М. АБДУЛЛАЕВА
А.Ш. АБДУМАЖИДОВ
М.А. АБДУЛЛАЕВА
Х.А. АБДУМАДЖИДОВ
Б.З. АБДУСАМАТОВ
М.М. АКБАРОВ
Х.А. АКИЛОВ
М.М. АЛИЕВ
С.Ж. АМИНОВ
Ш.Э. АМОНОВ
Ш.М. АХМЕДОВ
Ю.М. АХМЕДОВ
С.М. АХМЕДОВА
Т.А. АСКАРОВ
М.А. АРТИКОВА
Ж.Б. БЕКНАЗАРОВ (главный редактор)
Е.А. БЕРДИЕВ
Б.Т. БУЗРУКОВ
Р.К. ДАДАБАЕВА
М.Н. ДАМИНОВА
К.А. ДЕХКОНОВ
Э.С. ДЖУМАБАЕВ
А.А. ДЖАЛИЛОВ
Н.Н. ЗОЛотова
А.Ш. ИНОЯТОВ
С. ИНДАМИНОВ
А.И. ИСКАНДАРОВ
А.С. ИЛЬЯСОВ
Э.Э. КОБИЛОВ
А.М. МАННАНОВ
Д.М. МУСАЕВА
Т.С. МУСАЕВ
М.Р. МИРЗОЕВА
Ф.Г. НАЗИРОВ
Н.А. НУРАЛИЕВА
Ф.С. ОРИПОВ
Б.Т. РАХИМОВ
Х.А. РАСУЛОВ
Ш.И. РУЗИЕВ
С.А. РУЗИБОВЕВ
С.А.ГАФФОРОВ
С.Т. ШАТМАНОВ (Кыргызстан)
Ж.Б. САТТАРОВ
Б.Б. САФОВЕВ (отв. редактор)
И.А. САТИВАЛДИЕВА
Ш.Т. САЛИМОВ
Д.И. ТУКСАНОВА
М.М. ТАДЖИЕВ
А.Ж. ХАМРАЕВ
Д.А. ХАСАНОВА
А.М. ШАМСИЕВ
А.К. ШАДМАНОВ
Н.Ж. ЭРМАТОВ
Б.Б. ЕРГАШЕВ
Н.Ш. ЕРГАШЕВ
И.Р. ЮЛДАШЕВ
Д.Х. ЮЛДАШЕВА
А.С. ЮСУПОВ
Ш.Ш. ЯРИКУЛОВ
М.Ш. ХАКИМОВ
Д.О. ИВАНОВ (Россия)
К.А. ЕГЕЗАРЯН (Россия)
DONG JINCHENG (Китай)
КУЗАКОВ В.Е. (Россия)
Я. МЕЙЕРНИК (Словакия)
В.А. МИТИШ (Россия)
В.И. ПРИМАКОВ (Беларусь)
О.В. ПЕШИКОВ (Россия)
А.А. ПОТАПОВ (Россия)
А.А. ТЕПЛОВ (Россия)
Т.Ш. ШАРМАНОВ (Казахстан)
А.А. ЩЕГОЛОВ (Россия)
Prof. Dr. KURBANHAN MUSLUMOV (Azerbaijan)
Prof. Dr. DENIZ UYAK (Germany)

**ТИББИЁТДА ЯНГИ КУН
НОВЫЙ ДЕНЬ В МЕДИЦИНЕ
NEW DAY IN MEDICINE**

*Илмий-рефератив, маънавий-маърифий журнал
Научно-реферативный,
духовно-просветительский журнал*

УЧРЕДИТЕЛИ:

**БУХАРСКИЙ ГОСУДАРСТВЕННЫЙ
МЕДИЦИНСКИЙ ИНСТИТУТ
ООО «ТИББИЁТДА ЯНГИ КУН»**

Национальный медицинский
исследовательский центр хирургии имени
А.В. Вишневского является генеральным
научно-практическим
консультантом редакции

Журнал был включен в список журнальных
изданий, рецензируемых Высшей
Аттестационной Комиссией
Республики Узбекистан
(Протокол № 201/03 от 30.12.2013 г.)

РЕДАКЦИОННЫЙ СОВЕТ:

М.М. АБДУРАХМАНОВ (Бухара)
Г.Ж. ЖАРЫЛКАСЫНОВА (Бухара)
А.Ш. ИНОЯТОВ (Ташкент)
Г.А. ИХТИЁРОВА (Бухара)
Ш.И. КАРИМОВ (Ташкент)
У.К. КАЮМОВ (Тошкент)
Ш.И. НАВРУЗОВА (Бухара)
А.А. НОСИРОВ (Ташкент)
А.Р. ОБЛОКУЛОВ (Бухара)
Б.Т. ОДИЛОВА (Ташкент)
Ш.Т. УРАКОВ (Бухара)

9 (71)

2024

сентябрь

www.bsmi.uz

<https://newdaymedicine.com> E:

ndmuz@mail.ru

Тел: +99890 8061882

Received: 20.08.2024, Accepted: 02.09.2024, Published: 10.09.2024

UQK 614.253.52.614.2

ISSIQ IQLIM SHAROITIDA QANDLI DIABET KASALLIGINING TARQALISHINI GIGIYENIK BAHOLASH

Bahodirova Dilshoda Baxrullayevna <https://orcid.org/0009-0008-4150-5992>

Abu Ali ibn Sino nomidagi Buxoro davlat tibbiyot instituti, O'zbekiston, Buxoro, st. A. Navoiy. 1
Tel: +998 (65) 223-00-50 e-mail: info@bsmi.uz

✓ *Rezume*

Qandli diabetning asosiy sababi irsiy bo'lishi bilan bir qatorda noto'g'ri ovqatlanish, jismoniy harakatsizlik va noto'g'ri turmush tarzi ham hisoblanadi. Shu bois tibbiyotning muhim vazifalaridan biri qandli diabet bilan og'riqan bemorlarni erta aniqlash va asoratlar rivojlanishidan oldin davolash maqsadida profilaktika tadbirlarni o'tkazish, ya'ni tekshiruvlarni o'z vaqtida tashkil etishdan iborat.

Kalit so'zlar: urbanizatsiya, qandli diabet, anketa, region, rivojlanish uyg'unligi, ekologiya, gipodinamiya

ГИГИЕНИЧЕСКАЯ ОЦЕНКА РАСПРОСТРАНЕННОСТИ САХАРНОГО ЗАБОЛЕВАНИЯ В ЖАРКОМ КЛИМАТЕ

Баходирова Дильшода Бахруллаевна <https://orcid.org/0009-0008-4150-5992>

Бухарский государственный медицинский институт имени Абу Али ибн Сины, Узбекистан,
Бухара, ул. А. Навои. 1 Телефон: +998 (65) 223-00-50 e-mail: info@bsmi.uz

✓ *Резюме*

Помимо генетики, основной причиной диабета является неправильное питание, гиподинамия и неправильный образ жизни. Поэтому одной из важных задач медицины является проведение профилактических мероприятий с целью раннего выявления и лечения больных сахарным диабетом до развития осложнений, т.е. своевременная организация обследований.

Ключевые слова: урбанизация, сахарный диабет, анкета, регион, гармония развития, экология, гиподинамия.

HYGIENIC ASSESSMENT OF THE PREVALENCE OF DIABETES DISEASE IN A HOT CLIMATE

Bakhodirova Dilshoda Baxrullayevna <https://orcid.org/0009-0008-4150-5992>

Bukhara State Medical Institute named after Abu Ali ibn Sina, Uzbekistan, Bukhara, st. A. Navoi.
1 Phone: +998 (65) 223-00-50 e-mail: info@bsmi.uz

✓ *Resume*

In addition to genetics, the main cause of diabetes is improper diet, physical inactivity, and improper lifestyle. Therefore, one of the important tasks of medicine is to carry out preventive measures for the purpose of early detection and treatment of patients with diabetes before the development of complications, i.e. organizing examinations in a timely manner.

Key words: urbanization, diabetes, questionnaire, region, development harmony, ecology, hypodynamia

Dolzarbligi

Qandli diabet global darajadagi sog'lik muammosi bo'lib, dunyoning deyarli barcha mintaqalarida bemorlar soni tobora ortib bormoqda, ya'ni har uch o'n yillikda ikki baravar ko'paymoqda. Kasallik soni ortishining asosiy sababi, o'tgan asrning o'rtalarida boshlangan va hozirgi kungacha davom etayotgan, aholi turmush tarzining o'zgarishi (gipodinamiya, jismoniy harakatsizlik, noto'g'ri ovqatlanish, chekish) hisoblanadi. So'nggi o'n yilliklarda turli ixtisoslikdagi shifokorlar orasida qandli diabet muammosiga qiziqish ortib bormoqda. Bu, birinchi navbatda, kattalar va bolalar o'rtasida diabetning ko'payishi bilan bog'liq. Bundan tashqari, uning asoratlari deyarli barcha organlar va tizimlardagi o'zgarishlar bilan tavsiflanadi, bu esa hayot sifatini yomonlashtiradi va umr ko'rish davomiyligini qisqartiradi. Zamonaviy tushunchalarga ko'ra, qandli diabet to'qimalarda gormonal o'zgarishlar bilan namoyon bo'ladigan surunkali, multifaktorial kasallik bo'lib, uning progressiv kursi bilan turli organlar va tizimlarning disfunktsiyasi bilan murakkablashadi.

Tadqiqot maqsadi: Ushbu tadqiqotning maqsadi qandli diabet tarqalishi va xavf omillarini o'rganish va kasallanishni kamaytirish uchun dalillarga asoslangan profilaktika choralarini ishlab chiqishdir.

Material va usullar

Tadqiqot shahar poliklinikasida o'tkazildi. Tadqiqot ob'ektlari 7 yoshdan 16 yoshgacha bo'lgan bolalar va 18-40 yoshdagi, 40-60 yosh va 60 yoshdan oshgan diabetga chalingan kattalar edi. Klinik material poliklinikada yashovchi aholini tibbiy ko'rikdan o'tkazish natijalari, shuningdek, qandli diabet tashxisi qo'yilgan 200 nafar bemorning tibbiy ma'lumotlari asosida tuzilgan. Shuningdek, qandli diabet bilan kasallangan, shahar poliklinikasida dispanserda ro'yxatga olingan bemorlarning tibbiy-ijtimoiy holatini baholash uchun so'rovnomalarni ham o'rganib chiqdik

Tadqiqot usullari quyidagilardan iborat:

1. Klinik-laborator va gormonal tadqiqotlar.
2. Sotsiologik tadqiqot usullari – qandli diabet bilan og'riqan bemorlarning tibbiy va ijtimoiy holatini baholash uchun maxsus ishlab chiqilgan so'rovnoma asosida. Anketa 4 balldan iborat bo'lib, unda umumiy ma'lumotlar, sharoit va turmush tarzini baholash, endemik bo'yoq rivojlanishiga olib keladigan xavf omillarini baholash, ovqatlanish xarakteri va kunlik rejimga oid ma'lumotlar joy olgan.
3. Epidemiologik: Buxoro shahri aholisida qandli diabetning rivojlanishiga sabab bo'luvchi xavf omillari ko'rsatkichlarining korrelyatsion tahlili asosida.
4. Statistika: olingan ma'lumotlarni statistik qayta ishlash va korrelyatsiya tahliliga asoslangan.
5. Umumiy klinik diagnostika.

Natijalar va tahlillar

Tibbiy ko'rik natijalari va klinik laboratoriya ma'lumotlari shuni ko'rsatdiki, 2019-yilning to'qqiz oyida qandli diabet bilan kasallangan 1670 nafar bemor aniqlangan, ulardan 8 foizini bolalar, 52 foizini 18-40 yoshli kattalar tashkil etadi, 20 foizini 40-60 yoshlilar va qolganini 60 yoshdan oshgan keksalar tashkil etadi. 2019-yilda to'qqiz oy davomida qandli diabet bilan kasallanish 2120 nafar bemorga yetdi. Tekshiruvdan o'tganlarning yoshi bo'yicha taqsimlanishi tahlili shuni ko'rsatdiki, 7-16 yosh guruhida qandli diabet bilan kasallanish 9,5 foizni, 18-40 yoshda 56 foizni, 40-60 yosh va 60 yoshdan oshganlarda esa 30%ni tashkil etdi. Poliklinikalarda yashovchi qandli diabet tashxisi qo'yilgan bemorlarning ko'payishi sababini o'rganish maqsadida shahar poliklinikasida ro'yxatga olingan 100 nafar katta yoshli bemor o'rtasida so'rov o'tkazdik. Materialni jins bo'yicha taqsimlash bemorlarning 25% erkaklar, 75% ayollar ekanligini ko'rsatdi. Bemorlarning ijtimoiy kelib chiqishi bo'yicha umumiy taqsimoti kam ta'minlangan oilalarning ahvoli og'ir ekanligini ko'rsatdi. yashash sharoiti 16%, o'rtacha badavlat oila normal sharoit 31%, badavlat oila farovon turmush sharoiti 53% bemorni tashkil etdi. Bemorlarning ovqatlanish holatini o'rganish shuni ko'rsatdiki, 27 (27%) bemor dietaga rioya qilgan, 32 (32%) ba'zan dietaga rioya qilgan va 41 (41%) bemor dietaga rioya qilmagan. Qandli diabet bilan og'riqan bemorlarning ovqatlanishi 28 (28%) un mahsulotlarini ortiqcha iste'mol qilgan, 32 (32%) ziravorlar va shirinliklarni haddan tashqari ko'p iste'mol qilgan, 16 (16%) tez-tez qovurilgan ovqatlar iste'mol qilgan, 11 (11%) etarli miqdorda meva iste'mol qilmagan, 13 (13%) etarli miqdorda sabzavotlarni iste'mol qilmagan. So'rov natijalariga ko'ra, 1 (1%) bemor muntazam ravishda qahva iste'mol qilgan va monoton dietaga ega bo'lgan, 23 (23%) turli xil ovqatlanish, 55 (55%) dietik va 16 (16%) dengiz mahsulotlarini iste'mol qilishga imkoniyati

bo'lmagan va 5 (5%) qandli diabet tashxisi qo'yilgan bemorlar haddan tashqari yog'li ovqatlar iste'mol qilgan.

Xulosa

Shunday qilib, qandli diabetning tarqalishi va ko'payishi, yuqoridagi ma'lumotlar tahlilidan ma'lum bo'ldiki, kasallikning asosiy sababi ijtimoiy va maishiy omillar (kam ta'minlanganlik va sanitar-texnik sharoitning yomonligi) va noto'g'ri ovqatlanish. Qandli diabet, ham mustaqil kasallik sifatida, ham ko'plab yuqumli bo'lmagan kasalliklarning xavf omili sifatida so'nggi o'n yilliklarda ko'plab mamlakatlar, jumladan, O'zbekiston uchun muhim ijtimoiy-iqtisodiy muammo bo'lib kelgan. Aholining turmush sharoitini yaxshilash maqsadida quyidagilar tavsiya etiladi:

- kasallanishni kamaytirish bo'yicha ilmiy asoslangan profilaktika choralari: umumiy sog'lomlashtirish chora-tadbirlari, aholiga qandli diabetga qarshi yordam ko'rsatish sifatini oshirish, oylik qon glyukoza darajasini nazorat qilish;
- kunlik jismoniy mashqlar;
- to'g'ri ovqatlanish qoidalariga rioya qilish:

- kam uglevodli dieta
- sabzavotlar (sabzi, kartoshka, sarimsoq, lavlagi, turp, piyoz, pomidor),
- mevalar va rezavorlar (banan, uzum, qovun, ananas, qulupnay, xurmo, olma, yovvoyi qulupnay, sitrus mevalari).
- atirgul qaynatmasi, sabzavot va meva sharbatlari, xamirturushli ichimlik, bug'doy kepagi
- hayvon yog'lari (sut, tuxum sarig'i, sariyog', qaynatilgan yoki tug'ralgan mol go'shti);
- dengiz o'tlari;
- qaynatilgan bo'tqa va makaron;
- murabbo, o'simlik yog'i.

ADABIYOTLAR RO'YXATI:

1. Аметов А.С. Сахарный диабет: Проблемы и решения. Москва: ГЭОТАР-медиа, 2012. – 704 стр.
2. Ботвинева Б.А. Лечебная гимнастика и эффективный метод коррекции метаболических нарушений у пациентов с сахарным диабетом. /Москва: 20017;2:35-38.
3. Jumaeva A.A. Hygienic bases of application of insecticide Seller in agriculture //International Journal of Psychosocial Rehabilitation. 2020; P. 256-261.
4. Jumaeva A.A. Ecological and hygienic justifications for the use of the new insecticide seller in agriculture //Trans Asian Research Journals AJMR: October 2019;8(10):40- 47.
5. Jumaeva A.A. Hygienic bases of application of insecticide Seller in agriculture //International Journal of Psychosocial Rehabilitation. – 2020.
6. Jumaeva A.A. Ecological and hygienic justifications for the use of the new insecticide seller in agriculture // Trans Asian Research Journals -2020.
7. Jumaeva AA, Iskandarova GT, Kasimov XO Floods insecticide village on the farm use hygienic basics //New day medicine. 2019;4(28):160-163.
8. Жумаева А.А., Тилавов Т.Б., Саидов А.А. Гигиенические Вопросы При Применения Инсектицида Селлер В Сельском Хозяйстве //Ta'lim Va Rivojlanish Tahlili Onlayn Ilmiy Jurnal, 2020;26-33.
9. A.A. Jumaeva. Hygiene parameter primeneniya Insecticide C eller v selskom Khozyaystve //Международная научно-практическая конференция. Bukhara, 2020;417-421.
10. Zhumaeva Aziza Askarovna. Hygienic basis for the degree of resistance of seller Insecticide in the environment. //Galaxy International Interdisciplinary Research Journal 2020;10(1):278-281.
11. А.А. Жумаева. Гигиена Труда В Ковроткаческой Промышленности, Прогноз И Профилактика Производственно Обусловленных Заболеваний //Amaliy va tibbiyot fanlari ilmiy jurnali 2020;2(5):355-358.
12. A.A. Zhumaeva. Study Of Sanitary And Hygienic Labor Conditions In Carpet Production //European Journal Of Modern Medicine And Practice 2021;3(3):65-68.

Qabul qilingan sana 20.08.2024